

Пирог Ганна (Севастополь)

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ОСНОВИ ХРИСТИЯНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ

Поняття духовності нерозривно пов'язане з моральністю як окремої людини, так і суспільства в цілому. Питання про те, що робити і як жити, у чому вищий сенс і мета життя людини, хвилюють усіх людей. Проблема духовності, онтологічного статусу моральних цінностей і моральних норм є однією з найважливіших. З умовами моральної невизначеності й роз'єднання людей проблема чогось міцного, надійного гостро постає перед суспільством як проблема практична, поведінкова, і саме тому викликає особливий інтерес. Відмінність між добром і злом, правдою і неправдою мають більш фундаментальний характер, ніж думки й оцінки людей. Тому необхідно розглянути, яка увага в християнстві приділяється моральній стороні, яке етичне вчення пропонує християнство і яка його структура.

Специфіка моралі, як форми суспільної свідомості, полягає в тому, що вона в більшій мірі пов'язана з внутрішнім, духовним світом людини. До області моралі відносять вибір і оцінку вчинків людини, їх значимість для неї, відповідальність людини за свою поведінку в суспільстві. Мораль, таким чином, виступає одним із регуляторів суспільної діяльності людини, включаючи норми й критерії оцінки суспільної поведінки. Християнство претендує на роль морального регулятора поведінки людини, пропонує цінності, норми й критерії оцінок. Необхідно визначити, на яких посилках засновуються християнські цінності, які фундаментальні принципи християнського вчення лежать в їх основі.

Християнське етичне вчення пропонує своє обґрунтування моралі. Християнська етика, насамперед, зорієнтована богоцентрично, у питаннях моральності вона орієнтована на божественні вимоги. Існують десятки різноманітних християнських етичних систем, і цим пояснюється той факт, що дотепер немає єдиного євангельського критерію етичних цінностей. У статті розглянуті універсальні етичні принципи християнства, засновані на Біблії.

Геоцентричною основою християнської етики є факт створення людини Богом. Християнство ґрунтується на тому, що все творіння упорядковане і підпорядковане Божим прагненням, відповідно до цього в Біблії багаторазово говориться про моральність, закладену при творенні (Мт. 19:4-12; 1Тим. 4:1-5; Як. 3:9). Біблія вказує на те, що творення свідчить про моральний закон, що воно вказує на ті добрі наміри, котрі мав Бог, створюючи людей. Бог у християнстві є мірилом добра й доброти, тому всяка етична дія повинна знайти своє відображення в ньому.

Основним джерелом етичного пізнання є одкровення. Боже Слово. У центрі християнського вчення про моральність, заснованому на Божественному одкровенні, знаходиться особистість Ісуса Христа, який залишив не тільки вчення,

але і "приклад, щоб пішли ми слідами Його" (ІПетр. 2:21). Для християн Ісус є зразком моральної досконалості, вічним прикладом для всіх поколінь, що виключає усе негативне й недосконале. Христос є сукупністю усіх моральних і божественних досконалостей, основа перевероту в моральних оцінках. Разом із Христом прийшло "нове вчення", у його основі не закон, а його особистість, його любов. Християнська мораль - мораль "сильних духом", вона учить, як бути сильним перед лицем життя й смерті, у стражданнях і іспитах. Суворість до себе і милостивість до ближніх - от відношення до життя, що проповідує Євангеліє.

Засноване на Божому Законі етичне наставлення людини здійснюється у формі заповідей. У області практичної моралі всі основні заповіді мають на меті духовне й моральне удосконалення людини. Ядром християнського морального кодексу є Мойсеев закон, в основі якого Декалог - десять сінайських заповідей і Книга Заповіту. Десять заповідей є простим і зрозумілим формулюванням необхідності добра й справедливості (5М. 4:5 6, Рим. 2:14-15). Старозавітна етика ґрунтується в моральному житті, головним чином, на нормах, правилах, різного роду вимогах - це так звана етика закону.

Етика благодаті, "закону Христового" ґрунтується на внутрішній свідомості й свободі вибору. Усе, що робиться зі страху покарання, а не з любові до Бога, не можна розглядати як справжню доброчесність. Сутність нового етичного вчення дана Ісусом Христом у проповіді на горі. Сенс етики Христа не в засвоєнні окремих норм і правил, а в осяганні духу любові і добра. Головним моральним завданням євангельської етики є реальне перетворення внутрішнього й зовнішнього життя. У біблійних пророків ритуальна й моральна святість часто протиставляються. Христос спонукає до добра, до виконання волі Божою любов'ю й милосердям. Десять сінайських заповідей, як основу етичних законів, Христос з'єднав у дві заповіді:

"Люби Господа Бога свого..., і свого ближнього, як самого себе" (Лк. 10:27; 5М. 6:5; 3М. 19:18).

Етичні норми, що впливають із вчення Ісуса Христа й апостолів, особливо апостола Павла, складають новозавітну етику. Її основні принципи: по-перше, заповідь Христа про любов, що виступає як у євангелістів, так і у всіх апостольських посланнях як найвища цінність; по-друге, для всіх авторів Нового Заповіту характерна ідея відчуженості від "світу"; по-третє, етика Нового Заповіту має есхатологічну спрямованість. У цілому, всі етичні положення Нового Заповіту мають один спільний і найвищий критерій - проповідь на горі. Етичні принципи, проголошені Христом у проповіді на горі, одержали свій розвиток у вченні й проповідях апостола Павла. Якщо зразок абсолютно ідеальної людини даний в образі Ісуса Христа, то особистість апостола Павла є прикладом віруючої людини новозавітного часу. Апостол Павло став першим тлумачем етичних проблем раннього християнства. Етику апостола Павла з повною підставою можна назвати христоцентричною, тому що її основою є розп'ятий і воскреслий Христос.

У біблійній етиці можна виділити різні рівні. Основним рівнем є старозавітна етика. Вона містить загальні людські обов'язки, виражені в десятих заповідях. Ми знаходимо їх у негативно сформульованому так званому "золотому правилі", наявному майже у всіх культурах. У ньому говориться: "Що зненависне тобі самому, того не роби нікому".

Рівнем вищим є новозавітна етика покаяння. Це заповідь Ісуса Христа з її спеціальними наказами церкви, а також "золоте правило", тепер уже сформульоване позитивно: "Тож усе, чого тільки бажаєте, щоб чинили вам люди, те саме чиніть їм і ви" (Мт. 7:12), тому що в цьому полягає заповідь любові, спілкування з Богом, відмова від свого права, любов до ворогів, місіонерське доручення й служіння Богу.

Вищим рівнем є християнська етика, заснована на індивідуальному релігійному досвіді, вона дозволяє прийти до рішень, що обумовлюються особистістю й ситуацією. До цієї області вноситься індивідуальна дія Духа Святого в кожному християнині окремо, що виражається в різноманітних дарах і служінні Богові.

Біблійна етика стає на перше місце прославляння Бога, при цьому етичні заповіді невіддільні від пізнання Бога. Вирішальним чинником є любов до Бога як основа всякої етичної дії, тому що тільки звідси зростає мотивація творіння добра. Називаючи "найпершою заповіддю" любов до Бога, яка поділялася іудеями і у дохристиянський період, Христос називає другу заповідь, подібну "найпершій":

"Люби ближнього свого, як самого себе". Відзначимо, насамперед, що поняття "ближній" у християнстві істотно відрізняється від уявлень, характерних для всіх інших спільностей як у дохристиянський період, так і в наступні часи. Християнство поширило поняття "ближній" на усіх людей.

Християнська етика, відповідно Євангелія, - це етика людини, відродженої до нового життя. Християнство як релігія "двічі породжених" перетворює страждання людської душі в щастя, тому що в момент звертання до Бога людина вмирає для тимчасового примарного світу, щоб народитися і жити для Бога й вічності. Відповідно до проповіді на горі, початком духовного пробудження і морального відновлення людини є її нове ставлення до Бога, до своєї безсмертної душі і до свого ближнього.

Біблія оцінює людину дуже високо, оскільки розглядає її як Богоподібну особистість. Людська особистість є вища цінність, тому що вона несе в собі Божественний початок, вона є образ та подоба Бога. А для людини Бог є мета й предмет її любові, заради якого вона живе і вмирає. Прилучення нової людини до Бога й наповнення її святим духом - це центральна подія всього життя християнина, нова психологічна установка. Апостол Павло дає портрети духовної, душевної і плотської людини (І Кор. 2:10-3:3). Духовна людина - це відроджена людина, сповнена Святого Духа, для неї зникає грань між життям для себе і життям для ближнього. Її життям та вчинками рухає винятково любов до Бога.

Душевна людина - це людина обмежена визнанням тільки людських цінностей. Плотська людина цілком поглинена земними, плотськими думками й бажаннями.

У людини, відродженої з вище, створюється певний тип мислення, в основі якого лежать дві тези: пріоритет Бога над світом і духу над плоттю. Бути християнином - значить слідувати за Христом, але це не просто зовнішня імітація, а внутрішнє відновлення. Апостол Павло пояснює, що найважливіше піклування Святого Духа полягає у формуванні нової людини, "створеної за Богом у справедливості й святості правди" (Еф. 4:24). Прояви дій Святого Духу в теології прийнято розділяти на три частини: перша характеризує ставлення до Бога - любов, радість, злагода; друга - ставлення до ближнього - довготерпіння, доброта, милосердя; третя - ставлення до самого себе - віра, покірливість, помірність [2, 7].

Головне завдання християнської етики полягає не в дослідженні походження і розвитку моральних ідей про добро і зло, а в пізнанні самого добра і зла. Відповідно до християнської етики, людина є не тільки фізичною істотою, але також духовною, і пізнати добро може лише як істота духовна, яка черпає свої оцінки з духовного світу. Відмінність християнської етики в тому, що Христос рятує людей не тільки від аморальності, але також від моральності, заснованій на природній, духовно негосподареній людині як "мірі всіх речей".

Моральна філософія ставить основне питання про безумовну й кінцеву мету людського життя. Для християнина вища мета полягає у вільному єднанні людини і Божественної волі, у постійному прагненні до вищих цінностей і благ, до вищого Божественного буття. Релігійна мораль висувається як критерій абсолютних норм і правил поведінки людини, а її ядро складає концепція цінностей. Найглибшу розробку концепція цінностей одержала в католицизмі на основі вчення Фоми Аквінського. Основою для побудови "практичної моралі" є ціннісна концепція ієрархії блага, аналогією якого в області моралі служить моральне добро. Абсолютним критерієм морального добра виступає абсолютне Божественне благо, що виражається в релігійних цінностях.

Оцінка дії людини не може бути обумовлена зовнішніми для неї причинами, що визначають її існування. Визначальним для розуміння мотивів діяльності людини є її місце в ціннісній ієрархії, що дає можливість раціонального осягання дій людини, спрямованих на досягнення нею кінцевої мети існування - повернення людини до Бога. Мова йде про духовний рух, в процесі якого людина за допомогою особистих актів своєї свободи здійснює в собі відбиток Бога, закладений в ній вже завдяки її природі. У ціннісній ієрархії буття виділяється особлива сфера цінностей - моральних, пов'язаних тільки з буттям людини. Цінність як благо створеного світу підпорядковується "природному закону", а моральне благо, або добро, що відноситься тільки до буття людини, підпорядковується "моральному закону", даному людині, і визначає критерії моральної поведінки [1, 92].

"Моральний закон" виступає як окремий випадок "природного закону" стосовно буття людини. Але якщо "природний закон" відноситься до індивіда, то "моральний закон" визначає дії особистості. Людина як особистість підкоряється не порядку, властивому створеному світу, а трансцендентному порядку Божественної волі, який проявляється у вигляді "морального закону". Особистість мо-

же вийти за рамки рівня буття, що обмежує людину як матеріальне явище, і безпосередньо наблизитися до Бога. Оскільки вищою цінністю, абсолютним благом в ієрархії цінностей є буття Бога, то останньою метою діяльності людини і є досягнення людиною буття, рівного буттю Бога, злиття з Богом. Тільки релігійна мораль може правильно визначаючи мету людського існування, визначити шлях досягнення цієї мети, яка лежить в області духовного удосконалення особистості.

На положеннях християнської антропології про двоїсту природу людини - матеріальну й божественну, дії людини діляться на "природні", обумовлені біологічною, матеріальною природою індивіда, і "духовні", властиві "божественній" особистості. Це положення служить основою для визначення цінності дій людини, яка залежить від їх кінцевої мети. Оскільки вимоги "природної" моралі спрямовані на регулювання дій людини, пов'язаних із її земним, тлінним існуванням, кінцевим і гріховним, і їх метою є задоволення тілесних потреб, то "природна" мораль є другорядною для християнина. Черелігійна мораль може визначати тільки відношення між індивідами в суспільстві при досягненні ними "загального блага". Першорядними, такими, що мають вищу цінність, є дії, підпорядковані релігійній моралі. Вимоги "божественного закону", виражені в "моральному законі", безумовні для людини.

Християнство в якості шляхів рішення соціальних проблем висуває моральне удосконалення людини. Основою для цього служить положення християнської антропології про гріховність людини. Християнство встановлює ціннісні норми поведінки людей, ґрунтуючись на відповідності моральної поведінки людини "моральному закону". У християнській філософії моралі моральні норми мають характер Божественного імператива і ґрунтуються на авторитеті Священного Писання. При цьому моральна поведінка полягає у свідомому підпорядкуванні особистості вимогам моральних норм як наслідку доброї волі, якою особистість володіє по своїй духовній природі. Істинна доброчесність можлива тільки при дотриманні норм - наказів християнської моралі.

Таким чином, основною особливістю християнської етики є її богоцентричність- головною цінністю є Бог, його прославляння, любов до нього. Найважливіший моральний принцип християнства - любов-агапе, позбавлена почуттєвих пристрасей і прихильностей. В даний час для християн любов має переважне значення, а принцип богоцентризму доповнюється антропоцентризмом.